

IRODALOM.

1. **Dr. Tavaszy Sándor**: *Apáczai Cseri János személyisége és világnézete*. Minerva Könyvtár 1. sz. Kolozsvár, 1825.

Dr. Tavaszy Sándortól a Minerva Könyvtár első száma-ként ezen a címen egy 56 oldalas kis füzet jelent meg, mely Apáczai Cseri János személyiségének legjellemzőbb vonásait elemezi és világnézetét próbálja művei és nevelői működése alapján megállapítani. Apáczait az eddigi kutatók bemutatták mint filozófust, mint pedagogust, mint tanítót, mint nemzetnevelőt, sőt mint természettudóst is. Tavaszy, mikor az 1925. év gazdag jubileumi jelenségeire visszagondol, helyesen annak a megfontolásából indul ki, hogy Apáczainak, mint filozófusnak jelentősége nem nagy, de mint filozófikus szellemi kultúrhős, nemzete legöntudatosabb, legszélesebb látókörű tanító mesterei közé tartozik. Jelentősége történeti szempontból értékelhető he-

¹ Történelmi Tár 1885. 763. V. ö. Hadtörténelmi Közlemények. 1888. évf. 374. Székelz oklevél. V. 60.

lyesen s e szempontból ő az első nagy magyar erdélyi filozófus. Egyenesen megható az az életet felörlő, elégető szent buzgalom, mellyel ő a külföldről elmaradott nemzeti művelődés ügyét programjába veszi s ha az akkori fejletlen és filozófiai fogalmak kifejezésére alkalmatlan magyar nyelven döcögő fejtegetéseinek nem a szavait, hanem a lelkét s az egészet indító tudományos alap gondolatot és világnézetét vizsgáljuk, valami szent megilletődés és csodálat fog el győzedelmes személyisége iránt. Szomorú erdélyi sorsunk megtestesítője. Ma 300 esztendővel születése után győzedelme úgy volna korszakos, ha mesteri példája és martiromsága az erdélyi magyarság lelkét a nemzeti kultúra oltárán szellemi és anyagi áldozatra hangolná és példája követésére buzdítaná.

Tavaszy szomorú erdélyi sorsunknak ezt a klasszikus képviselőjét nagy szeretettel, biztos hozzáértéssel, finom lélektani elemeléssel magyarázza. Végig kíséri rövid életének kálváriás útjain, gyulafehérvári, kolozsvári működésén, közben érinti — sajnáljuk, hogy igen röviden — a presbyterianismus és independentismus viszonyát, ami Apáczainak annyi kellemetlenséget okozott. Egy fejezetben személyiségének alapvonásaiként az egyszerűséget, önállóságot, csodálatos prófétai erejét emeli ki. Második jellemvonásának fejtegetése nem meggyőző. Általánosan ismeretes, maga Apáczai többször a legnagyobb nyíltsággal vallja be, sőt sajnálkozik, hogy az idő rövidsége miatt kénytelen mások gondolatait átvenni, mások könyveiből kiirni a legszükségesebb és leghasznosabb tudnivalókat. Ez nem akar vád lenni, csak eltolódott jellemgesztusának helyreigazítása. Hiszen szellemének alapvonása, az enciklopédikus ismeretekre törekvés és az a lángoló vágy, hogy az ismereteket magyar nyelven terjeszthesse a művelődésben hátramaradott honfitársainak, majdnem szükségképen zárja ki az önállóságot.

De az ő igazi jelentősége nem ezen fordul meg, hanem szellemének ama praktikus, agitatorikus irányán, a kultúra és az ismeretterjesztés érdeke iránt egész életét elkötelező, testét, szellemét odaáldozó komolyságán, mellyel miként Melanchton, Luther, Fichte, nálunk Széchenyi, nemzete legnagyobb tanítómesterei közé emelkedett. Ez pedig lehetővé vált azáltal, hogy a tudományok akkor művelt területein mindenütt kora tudományos színvonalán állott. A tudományos ismeretek megszerzésének rugója nem a tudós hiúsága volt, hanem szellemének al-

kata, mely csak az egyetemes kultúra egész távlatával érte be s nem elégedett meg egy-két tudomány területén való biztos uralkodással. Nála ez a kérdés a világnézet megalkotásának szerves mozzanata, mert alapfelfogása, hogy annak, aki a bibliát magyarázza, az összes tudományokra szüksége van. Hálás feladat lett volna részletesen feltárási azt a viszonyt, melybe ő újító nézetei hirdetéseért kortársaival, a gyulafehérvári tanárokkal szembe került. Alkalmunk lett volna őt, mint újítót, mint reformátort, mint a *quieta non movere* elvének ellenségét, mint a *semper reformari* debat elvének öntudatos képviselőjét megcsodálnunk.

Aldott erdélyi sors, mely a magyar tudományosságunk ilyen képviselőket adott! És boldog magyarság, melynek ilyen vezető interpretatorai vannak ritkuló soraiban, mint a szerző, akinek legyen elismerés és hála e tartalmas kis füzet megírásáért. Szomorú magyar jelenünkben nincs felemelőbb és megnyugtatóbb vigasztalás, mint a multnak e világító fáklyáihoz menekülni.

Dr. Gál Kelemen.

2. **Dr. Gheorghe Kristóf:** *Mauriciu Jókai*. Biografie și caracterizare cu prilejul aniversării de o sută de ani dela nașterea lui. *Traducere de dr. Ápád Bitay*. Cluj, 1925.

A bukaresti kultuskormány nemes pártfogásával látott napvilágot Kristóf György „Jókai Mór” című munkája román nyelven. A könyv Jókai születésének százéves évfordulója alkalmából készült el és a Minerva nyomdai részvénytársaság kiadásában jelent meg. Lapunk terjedelme, sajnos, nem engedi meg, hogy e nagybecsű mű egyes fejezeteivel külön-külön is foglalkozzunk, mert ez egyrészt hosszúra nyúlna, másrészt pedig Kristóf ezekben a fejezetekben Jókai már előttünk ismert emberi és írói arcképét vetíti a román közönség elé. Itt csupán két fejezetet emelünk ki. Az egyik „cine a fost Jókai” (ki volt Jókai), a másik „cum ne apar Româniile în scrierile lui Jókai” (hogyan tűnnek fel a románok Jókai írásaiban). Az első fejezetben mintegy elméleti háttérül kifejti a szerző, hogy a művész csak akkor igazi művész, ha kiemelkedve faja és nemzete korlátain, fajának specialis színeit a művészet internacionalis síkjára tudja emelni. Amelyik művész erre nem képes, az lehet helyi érdekesség, népszerű és felkapott írója az emberiség egy nagyon kis csoportjának, de nem lehet lendítő kereke, világot megtermékenyítő alkotó ereje a művészi haladásnak. Így Jókai

is azok közé az írók közé tartozott, akik művészi erejüknel fogva nemzetük sajátos vonásait, faji akaratát és élnívágását a világ elé tudták dobantani. Jókai nacionalizmusa sohasem volt agresszív és bántó nacionalizmus, hanem ragaszkodás egy etikai eszméhez, melyet ő nemzete által betöltöttek vélt. Nemzet-szeretete mellett megbecsülte más fajok nacionális értékét is, melyeknek igazi átértését oly gyakran láthatjuk műveiben. Jókai mint tudjuk gyakran járt Erdélyben és itt hatott döntőleg rá az a különös erdélyi szellem, melyben felolvad minden gyűlölet és szeretetté fajul minden agresszív nacionális. Erdély meséket zengő bércei között ismerkedett meg az itt élő népekkel és így jutott közelebbi kapcsolatba a románokkal is, kik részint mint fő avagy mellékszereplők számtalan regényben és elbeszélésben szerepelnek. A 48-as idők, a románság és magyarság tragikus küzdelme, két regényben is visszaverődik, egyik az „Egy az Isten“, másik a „Bárdy család.“ Ez utóbbiban mindkét főhős a saját faja ideáljaiért küzdve kerül egymással szembe és pusztul el. „Erdély aranykorá“-ban és más apróbb elbeszéléseiben érdekes képét nyújtja az itt lakó románoknak, kik barátságban és békességben élnek az őket környező népekkel. És míg korának legtöbb magyar írója ellenszenvvel tárgyalta a Hora és Cloșca, majd a Jancu forradalmát, addig Jókai ezekben a harcokban is fel tudta találni a mély erkölcsi és szellemi hatóerőket. Egy helyt azt mondja: „a román nép egyik szomszédjával sincs ellenséges hangulatban és legkevésbé a magyarral szemben.“ Aki így gondolkozott és írt, az nemcsak nagy író, de nagy emberbarát is volt. Neki köszönheti a románság, hogy művein keresztül a magyarok szimpatikus és előnyös vonásokban ismerték meg. Végül érdekes összefoglalót közöl Krjstóf, Jókai románul megjelent elbeszéléseiről és regényeiről. (Legtöbbje az Ungaria és Familia című folyóiratokban látott napvilágot.) Nagy elismerés illeti dr. Bitay Árpád művészi fordítását is, mely Jókai öt novelláját eredeti és tősgyökeres román nyelven adta vissza.

Jancsó Elemér.